

І. М. Олійченко

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри менеджменту та адміністрування,
Національного університету «Чернігівська політехніка»

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ЛОКАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ

У статті обґрунтовано напрямки державного регулювання розвитку малого та середнього бізнесу в соціально орієнтованому середовищі. Акцентовано увагу на необхідності на державному рівні вироблення та реалізації стратегій для малого бізнесу в зонах конфлікту. До таких стратегій відносяться стратегії розвитку стійкості, стратегії гнучкості, стратегії визначених пріоритетів, зміцнення локальних мереж. Звернено увагу на визначення ефекту від державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах локальних конфліктів в контексті стратегічних пріоритетів соціальних інвестицій, адже, як підкреслюють дослідники, стратегічні соціальні інвестиції стосуються добровільних, а іноді й юридично обов'язкових, фінансових внесків компаній, які можуть допомогти місцевим громадам та суспільству загалом досягти своїх пріоритетів розвитку та створити стійкі можливості у спосіб, який є сталим та відповідає стратегічним бізнес-цілям. Зроблено висновок про те, що малий та середній бізнес не є єдиним фактором соціально-економічного зростання на локальному рівні, але він бізнес здатний сприяти стабільності та розвитку в регіонах країнах, що постраждали від конфліктів. Це підкреслює важливість комплексного підходу до державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах локальних конфліктів на розроблення програм, що стимулюють підприємництво в тих місцях, де економічне зростання виявляється вкрай необхідним та найбільше постраждало внаслідок криз. Відновлення постраждалих від криз або конфліктів регіонів, реконструкція їх соціально-економічної інфраструктури залишається невід'ємною від державної підтримки малого та середнього бізнесу, забезпечення державою сприятливого інвестиційного клімату, у тому числі й із застосуванням необхідної системи преференцій, що в цілому забезпечує єдність всіх компонентів стратегії після-кризового відновлення. У цьому контексті деталізація стратегічних завдань і пріоритетів у рамках державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах локальних конфліктів передбачає розроблення програм економічного розвитку, які повинні застосовувати комплексні підходи з метою забезпечення розширення доступу суб'єктів малого та середнього бізнесу до стійких ринків, мереж, капіталу тощо. Важливим також є встановлення та розвиток довгострокового державно-приватного партнерства із залученням інституцій громадянського суспільства, що також набуває пріоритетного значення у сфері державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах локальних конфліктів.

Ключові слова: державна підтримка бізнесу, локальні конфлікти, малий та середній бізнес, публічне управління, соціально-економічний розвиток, стратегія розвитку, державне регулювання.

Постановка проблеми. Одним з найбільш негативних наслідків розвитку локальних конфліктів є суттєве погіршення умов ведення комерційної діяльності, що негативно впливає на соціально-економічний розвиток. Втрати малого та середнього бізнесу в умовах локальних конфліктів пов'язані з пошкодженням майна, порушенням логістичних маршрутів та ланцюгів поставок, що призводить до зменшення робочих місць, порушення забезпечення

регіонів товарами та послугами, погіршення стану соціальної підтримки населення. Відбувається втрата стійкості, адаптивної здатності суб'єктів бізнесу та їх гнучкості у конкретних ситуаціях, пов'язаних з локальними конфліктами. Фактично йдеться про сукупність шкідливих наслідків для бізнесу, що обумовлені виникненням локальних конфліктів, серед яких фізична та фінансова шкода, порушення в операційній діяльності, зростання ризиків внаслідок

невизначеності, суттєве погіршення умов ведення ринкового господарства тощо. Це вимагає від держави та системи публічного управління зосереджувати значну увагу на питаннях державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах локальних конфліктів, без якої частіше за все суб'єкти бізнесової діяльності самостійно не здатні подолати всі негативні наслідки виникнення та розвитку локальних криз.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання державної підтримки малого та середнього бізнесу у різних аспектах досліджують С. Бьорнс [6], Дж. Джей [8], В. Дикань [1], Дж. Кацос [8], Н. Фролова [1] та інші дослідники. Окрему увагу дослідження приділяють питанням державної підтримки малому та середньому бізнесу в умовах військових конфліктів. Ці питання досліджують Р. Корнєєв [3], М. Мельник [4], Т. Мединська [4], О. Носков [5], Н. Шевченко [3] та інші дослідники. Водночас, питання визначення напрямів державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах локальних конфліктів залишаються малодослідженими.

Метою статті є визначення напрямів державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах локальних конфліктів.

Виклад основного матеріалу. Малий та середній бізнес з точки зору потенціалу у процесах соціально-економічного розвитку держави завжди відіграє важливу роль, яка в умовах виникнення та розвитку локальних конфліктів тільки зростає. Без прямої участі малого та середнього бізнесу у подоланні локальних конфліктів неможливою є ефективна реалізація державної політики регіонального розвитку, стабілізація ситуації у після-кризовий період, оскільки саме від бізнесу залежить забезпечення товарами та послугами першої необхідності під час кризи, створення нових робочих місць на місцевому рівні, підвищення стійкості місцевої економіки тощо. Ураховуючи це, зазвичай йдеться про необхідність на державному рівні вироблення та реалізації стратегій для малого бізнесу в зонах конфлікту. До таких стратегій, як правило, відносяться стратегії розвитку стійкості, стратегії гнучкості, стратегії визначених пріоритетів, зміцнення локальних мереж.

Кожна з цих стратегій частково орієнтується на можливість розвитку локальних криз, визначаючи основні напрямки збереження активності малого та середнього бізнесу під час криз та після-кризового відновлення [1]. Наприклад, стратегія розвитку стійкості передбачає створення

стійкої бізнес-моделі, яка може ефективно протистояти наслідкам криз шляхом оптимізації фінансових потоків та швидкої адаптації до ситуативних змін обстановки в зоні локального конфлікту. Стратегії гнучкості зосереджуються на оптимізації операційної діяльності, що потребує пошуку нових ринків та швидкої адаптації суб'єктів бізнесу до нових умов ведення комерційної діяльності. Стратегії визначених пріоритетів передбачають ієрархізацію продуктів, послуг, що надаються або можуть надаватися, відповідно до потреб, у тому числі з урахуванням можливих змін, населення з метою забезпечення безперервності ведення бізнесу та підтримки населення в умовах криз. Стратегії зміцнення локальних мереж орієнтуються на розвиток інфраструктури та інституціоналізації зв'язків між різними суб'єктами бізнесу, суб'єктами громадянського суспільства з метою забезпечення належного рівня підтримки під час виникнення та розвитку локальних криз.

Зважаючи на зміст наведених стратегій, концептуально вірним буде визначити ефект від державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах локальних конфліктів в контексті стратегічних пріоритетів соціальних інвестицій, адже, як підкреслюють дослідники, стратегічні соціальні інвестиції стосуються добровільних, а іноді й юридично обов'язкових, фінансових внесків компаній [3]. Вони можуть допомогти місцевим громадам та суспільству загалом досягти своїх пріоритетів розвитку та створити стійкі можливості у спосіб, який є сталим та відповідає стратегічним бізнес-цілям. Соціальні інвестиції не включають ресурси, витрачені на основну діяльність бізнесу, таку як найм місцевих працівників, укладання контрактів, управління відходами або компенсація за землю. Однак основна діяльність бізнесу може бути використана соціально корисним чином для доповнення соціальних інвестицій [7, с. 24]. Виходячи з цього, можна стверджувати, що державна підтримка бізнесу в умовах локальних конфліктів має на меті стратегічний пріоритет, що полягає у концепції «бізнесу заради миру», яка визнає роль, яку бізнес може відігравати у розбудові миру. Однак, як підкреслюють аналітики, як і більшість дискусій щодо бізнесу в зонах конфлікту, ця концепція надає пріоритет поглядам транснаціональних корпорацій, часто не враховуючи ролі представників малого та середнього бізнесу, адже економічна, соціальна та міжгрупова динаміка, з якою стикаються

місцеві підприємства в зонах конфлікту, залишається недостатньо вивченою [8]. Не зважаючи на це, загально прийнятою позицією можна вважати тезу про те, що місцева бізнес-діяльність може одночасно сприяти миру та сприяти конфліктам, причому розбудова миру покращується, коли міжгрупові відмінності зменшуються в операційному середовищі з урахуванням того, що контекстуальні фактори в зонах конфліктів можуть посилювати міжгрупові відмінності й водночас сприяти розбудові миру. Отже, фактично що бізнес має бути частиною відновлення життя після локальних конфліктів. Але це безумовно потребує конкретних дій з боку держави – державної підтримки малого та середнього бізнесу як під час виникнення та розвитку локальних конфліктів, так і під час після-кризового відновлення.

Йдеться, перш за все, про відродження інституцій та відновлення економічних екосистем як одних з першочергових завдань після закінчення локальних криз, зокрема бойових дій, та початку реконструкції. При цьому, враховуючи всі переваги інвестицій приватного сектору в постконфліктні зони, малий та середній бізнес стає частиною наступного покоління вирішення багатьох проблем соціально-економічного розвитку. Однак занадто часто інвестиції, особливо від гуманітарних організацій, створюють певну залежність і не здатні підтримувати довгострокове економічне зростання, внаслідок чого розвиток місцевого бізнес-потенціалу та державна підтримка малого та середнього бізнесу може сприяти мінімізації цього ризику [9].

Складність окреслених процесів визначається активністю впливу конфліктогенного середовища, криз на малий та середній бізнес, адже локальні конфлікти порушують ланцюги поставок, збільшуючи витрати, зменшуючи попит та створюючи нестабільне та непередбачуване операційне середовище. Ці наслідки можуть призвести до зниження прибутковості, обмеження можливостей стратегічного планування та інвестування, підвищеного ризику банкрутства бізнесу. Внаслідок цього малий та середній бізнес мають адаптуватись, диверсифікуючи свою діяльність, виявляти нові канали збуту та ринки, а також шукаючи підтримки для подолання викликів, що породжуються кризами.

До таких наслідків, що безумовно визначають напрями державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах локальних конфліктів, можна віднести операційні та фінансові

ризик, ризик втрати ринків, системні ризик [6]. Операційні та фінансові ризики мають наслідком порушення ланцюгів поставок та логістики внаслідок руйнування під час конфліктів сталої інфраструктури, транспортування товарів та надання послуг. Як наслідок, відбувається збільшення витрат на операційну діяльність, що пов'язано, у тому числі зі зростанням цін на ресурси, страхування та логістику [4]. Середовище функціонування бізнесу на локальному рівні у зоні конфлікту набуває характеристик невизначеності, що загострює економічну ситуацію, призводячи до зниження споживчих витрат, загальних проблем планування та інвестування, адже високоризикове та непередбачуване нестабільне середовище завжди характеризується обмеженим доступом до фінансування. Ризики втрати ринків пов'язані з істотним скороченням ринків і попиту, що вимагає від суб'єктів бізнесу шукати нові ринки, вдаватись до диверсифікації продуктів або послуг. В умовах конфліктів такий пошук стає значною проблемою, що вимагає збільшення консультаційних послуг, які можуть бути надані державою, а також підвищення рівня адаптивності бізнес-моделей. Важливою проблемою також виявляється відтік людського капіталу як під час виникнення та розвитку конфлікту, так і під час після-кризового відновлення. Системні ризики пов'язуються з дестабілізацією ринку праці в цілому, суттєвим зниженням рівня соціального забезпечення населення, потенційною дестабілізацією ситуації в державі і суспільстві, внаслідок чого стає зрозумілим, що державна підтримка малого та середнього бізнесу має на меті забезпечення їх відносно стабільного стану під час конфліктів та умов зростання в період після-кризового відновлення, адже створює основу суспільної стабільності та відновлення в районах, що постраждали від конфлікту, мінімізуючи тим самим ризик регресу. Як підкреслює у цьому контексті Р. Зварич, ризики, загрози та виклики прямих і непрямих втрат, отриманих сторонами конфлікту, також негативно впливають як на треті сторони, так і на світову економіку в цілому, оскільки зазвичай ціна конфлікту у світовій економіці є надзвичайно високою, адже окрім руйнування сімей, громад та країн, конфлікти завжди мають негативні глобальні економічні наслідки [2]. Водночас, для розвитку економіки та вирішення соціальних завдань важливим є оптимальне співвідношення малого, середнього та великого підприємництва.

Тому державна підтримка малого і середнього бізнесу є одним з визначних пріоритетів публічного управління, набуваючи особливого змісту та ролі у кризових ситуаціях [5]. Тому важливо розуміти, що дестабілізація внаслідок конфліктів суспільного розвитку навіть на локальному рівні однієї країни завжди має вплив на інші країни, принаймні публічна політика держави за таких умов починає змінювати власні стратегічні пріоритети, намагаючись перекласти частину проблем на сусідні країни або намагаючись активно впливати на світову економіку.

Висновки. Малий та середній бізнес не є єдиним фактором соціально-економічного зростання на локальному рівні, але він бізнес здатний сприяти стабільності та розвитку в регіонах країнах, що постраждали від конфліктів. Це підкреслює важливість комплексного підходу до державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах локальних конфліктів на розроблення програм, що стимулюють підприємство в тих місцях, де економічне зростання виявляється вкрай необхідним та найбільше постраждало внаслідок криз. Відновлення постраждалих від криз або конфліктів регіонів, реконструкція їх соціально-економічної інфраструктури залишається невід'ємною від державної підтримки малого та середнього бізнесу, забезпечення державою сприятливого інвестиційного клімату, у тому числі й із застосуванням необхідної системи преференцій, що в цілому забезпечує єдність всіх компонентів стратегії після-кризового відновлення. У цьому контексті деталізація стратегічних завдань і пріоритетів у рамках державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах локальних конфліктів передбачає розроблення програм економічного розвитку, які повинні застосовувати комплексні підходи з метою забезпечення розширення доступу суб'єктів малого та середнього бізнесу до стійких ринків, мереж, капіталу тощо. Важливим також є встановлення та розвиток довгострокового державно-приватного партнерства із залученням інституцій громадянського суспільства, що також набуває пріоритетного

значення у сфері державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах локальних конфліктів.

Список використаної літератури:

1. Дикань В., Фролова Н. Напрями та інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у воєнний час. *Економіка та суспільство*. 2022. (38). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-56>.
2. Зварич Р. Локальні конфлікти в глобальній економіці. *Світ фінансів*. 2020. № 2 (63). С. 88-101. DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2020.02.088>.
3. Корнеев Р., Шевченко Н. Стратегічні орієнтири державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах воєнного стану. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2024. № 1 (40). С. 37-43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2024-1.6>.
4. Мельник М., Мединська Т. Механізми підтримки і стимулювання розвитку підприємницького сектору України в умовах війни. *Академічні візії*. 2024. Вип. 36. С. 1-12. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13930010>.
5. Носков О. Державне регулювання розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах пандемії та воєнного стану. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-02-12>. - URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-7-02-12>.
6. Burns S. Local business development in a post-conflict environment: An analysis of competitive advantage and the role of investment. 2019. – F-51406-LBR-1. – URL: <https://www.theigc.org/sites/default/files/2020/02/Burns-Working-Paper-2019.pdf>.
7. Guidance on Responsible Business in Conflict-Affected & High-Risk Areas: A Resource for Companies and Investors. – New York: United Nations Global Compact, 2010. – 48 p.
8. Jay J., Katsos J., Daher M. Local Business, Local Peace? Intergroup and Economic Dynamics. *Journal of Business Ethics*. 2021. № 173. Pp. 835-854. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10551-020-04515-3>.
9. Lemmon G., Harden A. Doing Business In Post-Conflict Zones: Why SMEs Are Key. – URL: <https://nextbillion.net/doing-business-in-post-conflict-zones/>.

Oliychenko I. M. State support for small and medium businesses in the conditions of local conflict

The article substantiates the directions of state regulation of the development of small and medium-sized businesses in a socially oriented environment. The emphasis is on the need at the state level to develop and implement strategies for small businesses in conflict zones. Such strategies include strategies for developing resilience, strategies for flexibility, strategies for defining priorities, and strengthening local networks. Attention is paid to determining the effect of state support for small

and medium-sized businesses in conditions of local conflicts in the context of strategic priorities of social investments, because, as researchers emphasize, strategic social investments relate to voluntary, and sometimes legally binding, financial contributions of companies that can help local communities and society as a whole achieve their development priorities and create sustainable opportunities in a way that is sustainable and meets strategic business goals. The conclusion is made that small and medium-sized businesses are not the only factor in socio-economic growth at the local level, but they are businesses capable of contributing to stability and development in regions of countries affected by conflicts. This emphasizes the importance of a comprehensive approach to state support for small and medium-sized businesses in local conflicts to develop programs that stimulate entrepreneurship in those places where economic growth is urgently needed and most affected by crises. The recovery of regions affected by crises or conflicts, the reconstruction of their socio-economic infrastructure remains integral to state support for small and medium-sized businesses, the provision by the state of a favorable investment climate, including through the use of the necessary system of preferences, which generally ensures the unity of all components of the post-crisis recovery strategy. In this context, the detailing of strategic objectives and priorities within the framework of state support for small and medium-sized businesses in local conflicts involves the development of economic development programs that should apply comprehensive approaches in order to ensure the expansion of access of small and medium-sized businesses to sustainable markets, networks, capital, etc. It is also important to establish and develop long-term public-private partnerships with the involvement of civil society institutions, which also becomes a priority in the field of state support for small and medium-sized businesses in conditions of local conflicts.

Key words: state support for business, local conflicts, small and medium-sized businesses, public administration, socio-economic development, development strategy, state regulation.